

ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ:

Η ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΣΤΗ ΜΕΣΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

του Ανδρέα Παπαγεωργίου

Τακτικότερα εμείς οι φιλόλογοι γινόμαστε αποδέκτες μιας, στερεότυπης πλέον, διαμαρτυρίας πολλών μαθητών - και μάλιστα όχι κατ' ανάγκη των πιο αδύνατων - η οποία ηχεί συχνά περισσότερο ως ρητορική ερώτηση παρά ως γνήσια απορία: «*Τι τα θέλουμε τα αρχαία; Γιατί τα διδασκόμαστε; Σε τι μας χρησιμεύουν;*». Τα παιδιά εννοούν βέβαια το μάθημα των Αρχαίων Ελληνικών, ή καλύτερα της Αρχαίας Ελληνικής Γλώσσας, την οποία διδάσκονται υποχρεωτικά στις τρεις τάξεις του Γυμνασίου και τουλάχιστον στις δύο πρώτες τάξεις του Ενιαίου Λυκείου.

Το θέμα της χρησιμότητας ή της αναγκαιότητας της διδασκαλίας των Αρχαίων Ελληνικών στη Μέση Εκπαίδευση, και ιδιαίτερα στο Γυμνάσιο, ασφαλώς είναι πολύπλοκο και μεγάλο, όπως μαρτυρούν άλλωστε και οι μέχρι σήμερα πολυάριθμες εκπαιδευτικές μεταρρυθμίσεις, που δοκίμασαν να το επιλύσουν άλλοτε εξοβελίζοντας τα Αρχαία Ελληνικά από τα διδακτικά προγράμματα (ενν. του Γυμνασίου) και συχνότερα αλλάζοντας τα σχολικά εγχειρίδια και τροποποιώντας την διδακτέα ύλη, εγείροντας συχνά συζητήσεις και ανάπτυξη εκατέρωθεν (υπέρ ή κατά) επιχειρηματολογίας. Ασφαλώς και δεν φιλοδοξώ να προσεγγίσω συστηματικά και επιστημονικά το θέμα, ούτε βέβαια να δώσω έγκυρη και οριστική λύση στο «πρόβλημα», σκέφτομαι όμως ότι η επαναδιατύπωση (ίσως άτακτα ή βιαστικά) κάποιων - ευρύτερης, νομίζω, αποδοχής - θέσεων, που σήμερα παραδόξως φαίνονται λησμονημένες, θα ήταν μάλλον ωφέλιμη - ακόμη και για να τις αποκρούσει ή να τις πολεμήσει κανείς...

Κατ' αρχάς πρέπει να υπενθυμίσω πως η διδασκαλία της αρχαίας ελληνικής γλώσσας, του αρχαίου ελληνικού λόγου, δεν είναι και ούτε πρέπει να αποτελεί αυτοσκοπό. Ζητούμενο και επιδίωξη είναι η μέσω αυτού προσέγγιση του αρχαίου ελληνικού πολιτισμού. Κύρια πηγή από την οποία αντλούμε την ουσία και το νόημα της ανθρωπιστικής κοσμοθεωρίας είναι τα κλασσικά κείμενα των Αρχαίων Ελλήνων συγγραφέων. Παράλληλα, ο λόγος των φιλοσόφων, τα μηνύματα των ποιητών, οι τραγικές και κωμικές μορφές, η δημοκρατική ιδέα, οι αξίες, ο μύθος, οι επιστήμες, το πνεύμα και η ευφυΐα, η καλαισθησία και η ευγένεια, το «ελληνικό θάυμα», όλα συνυφαίνονται στον αρχαίο ελληνικό λόγο. Ο πατέρας της επιστήμης της γλωσσολογίας στη νεότερη Ελλάδα καθηγητής Γεώργιος Χατζηδάκης δεν παρέλειπε να επισημαίνει πως *«οὐδαμοῦ καταφαίνεται ὁ χαρακτήρ λαοῦ ἢ ἐποχῆς τινος τοσοῦτον σαφῶς ὅσον ἐν τῇ συντάξει καί ἰδίᾳ ἐν τῇ κατασκευῇ τοῦ λόγου»* (Ακαδημικά Αναγνώσματα τόμος III, Εν Αθήναις 1915). Σήμερα - σε μια εποχή που κυριαρχεί η ιδεολογία της οικονομίας, που η αξία των ανθρωπιστικών σπουδών παγκόσμια αμφισβητείται, που η επαφή με τον αρχαίο ελληνικό πολιτισμό ολοένα και απομακρύνεται μέσα σε ένα κλίμα στυγνής χρησιμοθηρίας, που η επαγγελματική εκπαίδευση συχνά αντικαθιστά τόσο στα εκπαιδευτικά προγράμματα όσο και στις συνειδήσεις των ανθρώπων την ουσιαστική και ολόπλευρη καλλιέργεια - η διδασκαλία των Αρχαίων Ελληνικών συνδέεται με το μορφωτικό / παιδαγωγικό αίτημα, που καθιέρωσε ανέκαθεν την ανθρωπιστική μόρφωση ως πεμπουσία της αποκαλούμενης γενικής παιδείας. Σε αυτό το αίτημα δεν υποκρύπεται καμία αιχμή και κανένας ανταγωνισμός κατά των επαγγελματικών μαθήσεων και της τεχνικής εκπαίδευσης, η οποία κατά γενική παραδοχή πρέπει να αναπτυχθεί και να προσεχθεί ιδιαίτερα. Κανείς σήμερα δεν ευαγγελίζεται το μονοπώλιο των κλασσικών σπουδών, αλλά και κανείς δεν έπαψε να είναι θιασώτης της ελληνικής παιδείας ως θεμελιώδους μορφής αγωγής πολιτών - ανθρώπων *«ἐπισταμένων ἄρχειν τε καί ἄρχεσθαι μετὰ δίκης»*, σκεπτόμενων πολιτών που προσβλέπουν σε ένα καλύτερο κόσμο. Ο Γιώργος Σεφέρης με τη γνωστή του ευαισθησία και ευθυκρισία διαπίστωνε καίρια: *«Υπάρχει μια καλή παιδεία, εκείνη που ελευθερώνει και βοηθά τον άνθρωπο να να*

ολοκληρωθεί σύμφωνα με τον εαυτό του. Και μια κακή παιδεία, εκείνη που διαστρέφει και αποστεγνώνει, και είναι μια βιομηχανία που παράγει τους ψευτομορφωμένους και τους νεόπλουτους της μάθησης, που έχουν την ίδια κίβδηλη ευγένεια με τους νεόπλουτους του χρήματος».

Παρόμοιες προσεγγίσεις ίσως πολλοί τις θεωρούν παρωχημένες, ξεπερασμένες ή, ακόμα, και επικίνδυνες. Ωστόσο, δεν επιτρέπεται να λησμονούμε πως η Ελλάδα και ο πολιτισμός της, στην υπερχρονική του επιβίωση, αναγνωρίζεται ως θεμέλιο της ευρωπαϊκής ζωής. Και η αρχή της ευρωπαϊκής ελληνοκεντρικότητας έχει χαρακτήρα δυναμικό, επιβάλλοντας ένα διαρκή πολιτιστικό διάλογο των σύγχρονων Ευρωπαίων - επομένως και των Ελλήνων - με τα έργα του αρχαίου ελληνικού πολιτισμού, διάλογο απαραίτητο για τη βελτίωση των όρων της σύγχρονης ζωής. Ο ευρωπαίος στοχαστής Τσβετάν Τόντοροφ σε παλαιότερη συνέντευξή του επισημαίνει: *«Όσοι πιστεύουν πως οι άνθρωποι χρειάζονται μόνο περισσότερα πλούτη για να ζήσουν καλύτερα, κάνουν λάθος. Είμαστε όντα που έχουν ανάγκη την υπέρβαση. Αν δεν τη βρούμε, θεωρούμε πως η ζωή μας δεν έχει κανένα νόημα, ότι είναι μάταιη και άδεια. Ο καθένας μπορεί να περάσει μια φάση κατά την οποία θα ήθελε να αποκτήσει περισσότερα υλικά αγαθά. Δεν είναι όμως αυτό που κυριαρχεί στην ιστορία της ανθρωπότητας».* Άλλωστε καθημερινά γινόμαστε μάρτυρες εκκλήσεων θρησκευτικών, πνευματικών και πολιτικών ηγετών, οι οποίοι επικαλούνται τις «ανθρωπιστικές αρχές» προκειμένου να ζητήσουν κατάπαυση των πυρηνικών δοκιμών ή αχρήστευση των πυρηνικών όπλων ή απαγόρευση του βιολογικού ή χημικού πολέμου, καθημερινά αισθανόμαστε ότι η ποιότητα της ζωής μας υποβαθμίζεται, ότι ο άνθρωπος και τα γνήσια αιτήματά του συνθλίβονται στις μυλόπετρες των μεγάλων συμφερόντων, καθημερινά η ανθρωπιά μας, η ευαισθησία μας, η συνείδησή μας - και συχνά η νοημοσύνη μας - δοκιμάζονται. Εξάλλου, το σύγχρονο αίτημα είναι αναμφίβολα ο εξανθρωπισμός της τεχνικής και της επιστήμης, η στροφή της προς την εξυπηρέτηση και ανύψωση του ανθρώπου και του ανθρώπινου πολιτισμού.

Ας ακούσουμε τα λόγια μιας μεγάλης ελληνίστριας της εποχής μας, της Jacqueline de Romilly: *«Ζαλισμένοι από τις ανακαλύψεις της σύγχρονης επιστήμης, αποκτηνωμένοι από τις οικονομικές έγνοιες και το δέλεαρ του άμεσου κέρδους πολλοί άνθρωποι*

σε πολλές χώρες έφτασαν να παραβλέψουν τις προτεραιότητες της εκπαίδευσης. Κάποιος ρωτούσε με ειρωνεία, “τα Αρχαία Ελληνικά; Σε τι χρησιμεύουν;” Υπουργοί, διευθυντές εκπαιδευτικών ιδρυμάτων, καθηγητές, εκπαιδευτικοί, παρασύρθηκαν από αυτήν την τάση. Ξέχασαν ότι η εκπαίδευση, η παιδεία, χρησιμεύουν πρωτίστως στην ανάπτυξη κριτικής σκέψης και γενναιοδωρίας στους νέους, μέσα από μια αργή διαδικασία αφομοίωσης. Λίγος ενθουσιασμός για τις δημοκρατικές αρχές θα έκανε καλό στην εποχή μας, λίγη αγάπη για τη ζωή επίσης, καθώς και λίγος αέρας ηθικής ανδρείας, Αν υπερασπιζόμαστε λοιπόν την παιδεία της Αρχαίας Ελλάδας στη σημερινή εκπαίδευση δεν το κάνουμε επειδή ανήκει στο κοινό μας παρελθόν, αλλά γιατί αποτελεί το καλύτερο εχέγγυο για το μέλλον».

Βάση της εκπαίδευσης είναι η συνειδητοποίηση των αξιών που έχουμε - θρησκευτικών, ηθικών, αισθητικών, επιστημονικών και πολιτικών - ή που επιθυμούμε ως κοινωνία να διαμορφώσουμε. Αλλά η παιδεία είναι κάτι περισσότερο από αξίες εκπαίδευσης και μάθησης. Είναι καλλιέργεια του πνεύματος, διαμόρφωση του χαρακτήρα - και διαμόρφωση του χαρακτήρα σημαίνει τη δημιουργία ενός αληθινού και αυθεντικού ανθρώπινου όντος. Αν πραγματικά επιθυμούμε να μη «μεταλλαχθούμε» σ' ένα νέο τύπο ανθρώπου - που φυσικός του χώρος είναι η ομάδα, επιδίωξή του η προσαρμογή και διακριτικό του η ομοιομορφία - οφείλουμε να προβληματιστούμε στις παραπάνω θέσεις. Περισσότερο μάλιστα, αν διαπιστώνουμε, όπως πολλοί άλλοι, ότι τα κύρια υπαρξιακά και πολιτιστικά στοιχεία, που συνθέτουν τον ελληνικό τρόπο αντίληψης του κόσμου - όπως αυτά έχουν διαμορφωθεί κατά τη μακραίωνη ιστορική πορεία του ελληνισμού - στη σύγχρονη ελληνική πραγματικότητα είτε κατ' εξαίρεση είναι ορατά και αναγνωρίσιμα είτε εξολοκλήρου απουσιάζουν.